

Die Jezus, die zal ervan lusten!

door HENRI BEUNDERS

Wandelend of ergometerend kun je naar muziek luisteren, maar ook naar gesprekken met mensen die iets te melden hebben. Dan leer je ook te horen wat er niet wordt gezegd. De *NRC*-podcast met schrijver Arnon Grunberg ging over zijn nieuwe essay *Mogen we nog een beetje leven?* Daarin vertelt hij over de hoeren die hij vroeger bezocht. En het ging, weer, over die geliefde die hij ooit aan de haren door de lobby van een hotel had gesleurd.

Wat hoorde ik niet? Iets van spijt of berouw. Wat je wel hoorde, was verontwaardiging. De omstanders hadden niét ingegrepen! De mensheid was dus, zo bewees dit voorval, door en door slecht. De schrijver kan mooi vertellen, dus *Het Uur* was zo om. Maar waarom dat essay er moest komen, en wat de clou ervan was? *Keine Ahnung*.

Het is er nu, het is gelezen, en de vraag blijft: wat drijft deze man? Een vriend die hem kent, zei eens: “Arnon raast de wereld rond. Hij weet namelijk niet hoe te leven. De Holocaust houdt hem in leven.” Ik weet niet of vriend gelijk heeft. Wel dat die Holocaust, mede door Gaza, begint weg te zinken in het ‘genocidale westerse kapitalistische fascisme’. Dan zou die reden om te leven minder kunnen worden. Dat maakt extra nieuwsgierig naar de vraag of, wederom, ‘de vijand’ het hoofdthema blijft.

Het antwoord: Ja.

Dat het leven volgens hem oorlog is, dat weten we al vele decennia. Hij schreef tot 2018 2500 keer een fantastische *Voetnoot* van 150 woorden op de voorpagina van *de Volkskrant*.

Men kan sindsdien geen krant of weekblad of Duitstalige krant opslaan of er staat een artikel van hem in. Zijn romans zijn in meer talen vertaald dan ons alfabet letters telt. Kortom, een gevraagd en gevierd mens. En een schrijvende mitrailleur.

Maar is hij ook gelukkig met het leven? Dat wil je als lezer graag lezen. Dat woord geluk, dat woord komt ook in dit essay echter niet voor. Het gaat over het verlangen naar verlossing, en over de noodzaak van ‘de wet’. Of die wet op het wettische jodendom slaat, met zijn 613 voorschriften, of op het fenomeen van ‘De Staat’, blijft in het midden. Er moet gewoon ‘een wet’ zijn om de groep nog een beetje bij elkaar te houden, sterker: ‘De wet bestaat uit doden en gedood worden.’

De liefde verstoort dit stelsel alleen maar. Daarom bindt hij in dit essay de strijd aan met de verkondiger van De Liefde, Jezus zelf. In casu zijn Bergrede: ‘Heb uw vijanden lief.’ Daar ‘zit iets absoluut onverdraaglijks in’. Dus die Jezus, die zal ervan lusten!

Nog voordat Diens naam is gevallen, horen we in de proloog al wat hij zelf wel en niet voor lief neemt: ‘Ik wil lezers, geen volgelingen; verleiders, geen aanbidders. Vijanden, want alleen zij die niets voorstellen hebben aan vrienden genoeg.’

Dus laten we de handschoenen opnemen. En het liefdeloze, ja inktzwarte wereldbeeld proberen te bestrijden, hoe klein de verbale drones die hiervoor ter beschikking staan ook mogen zijn. ‘Iemand moet het doen,’ om met de schrijver te spreken. Ook omdat het een sequel is van het essay uit 2019, *Vriend & vijand*. Hoofdvraag toen: ‘Kan de mens zonder vijand?’ Antwoord: nee.

Hiermee zei hij zijn vader – Holocaustoverlevende – Hermann na, die van mening was ‘dat vrienden slechts mensen waren die nog niet de moeite hadden genomen om vijanden te worden of die te weinig voordeel in de vijandschap meenden te ontwaren en die er daarom niet zo veel werk van maakten’.

De zoon bestudeerde daarop de Duitse nazi-jurist Carl Schmitt, die schreef dat een gemeenschap een vijand nodig heeft. En dat wie het onderscheid tussen vriend en vijand niet meer kan maken, verloren is. Wie die vijanden anno nu moeten zijn en hoeveel we ervan nodig hebben, dat werd niet geheel duidelijk. Het leek meer een aandoening: ‘Vijand is, veel meer dan vriendschap, een obsessie.’

Geen wonder dat het woord vriendschap maar weinig voorkwam, laat staan wat schrijvers als Cicero en Montaigne daarover ooit beweerden; dat je er langer en gelukkiger door leeft bijvoorbeeld. Grunberg concludeerde toen: ‘Er bestaat dus geen mens-zijn zonder vijandschap, ik kan het niet genoeg benadrukken.’

In 2019 liep hij tegen de vijftig, nu loopt hij alweer bijna tegen de zestig, de vraag is dus: waarom nu dit essay? Omdat die Carl Schmitt niet bekend genoeg was? En omdat zijn twee hoofdrolspelers van nu – Nietzsche: ‘God is dood’ en al wat Zarathoestra sprak, en Jezus met zijn oproep tot geloof, hoop en liefde – eminentere gesprekspartners zijn? Zijn vader is al 35 jaar dood. Sinds een jaar of vijf heeft hij zelf een zoon. Dé vraag hoe te leven, schrijft hij, is misschien wel de vraag hoe je moet liefhebben. Geen slechte vraag.

Of hij van zijn vader hield, of hij van zijn zoon houdt, die er uitgebreid in voorkomt – al-

thans diens oorlog met zijn knuffel – dat lezen we niet. Of is dit juist níet vreemd als je de vijandschap het belangrijkste vindt, en die liefdesboodschap van Jezus wilt vermorzelen? Of beter gezegd: vernietigen, want het ‘verlangen naar vernietiging’ komt in vrijwel alle twaalf hoofdstukjes voor.

Men kan in het algemeen opmerken dat het christendom eind negentiende eeuw al op zijn retour was en dat Nietzsche dus een grotere tegenstander had kunnen vinden in het opkomende kapitalisme. En dat ethici, historici en filosofen (bijvoorbeeld Larry Siedentop en Tom Holland) al jaar en dag niet die Bergrede, maar de preken van apostel Paulus als de blauwdruk beschouwen van ‘de vrijheid’ en ‘het individu’, dus ook van de Franse Revolutie met zijn vrijheid, gelijkheid, broederschap. En ook dat het heldhaftiger zou zijn geweest om niet Graham Greenes lepraroman *Een opgebrand geval* uit 1960 als voorbeeld te nemen van het absurdisme van het leven, maar gehakt te maken van die wereldberoemde echte oerwouddokter die Nietzsche nog meemaakte, Albert Schweitzer. Die was arts, theoloog, filosoof, schrijver, musicus en winnaar van de Nobelprijs voor de Vrede wegens zijn pacifisme en zijn ethische leer van ‘eerbied voor al het leven’. Het is maar een tip.

Wat we lezen, is een niet aflatende reeks vlammeende, fulminante aforismen over de domheid van die God – ‘God is de paashaas bij de Hema’ – en die liefde: ‘Houd op je liefde te verspillen aan hen die niet je vijanden zijn.’

De psychologische duiding is dat wij mensen ‘dragere van moordfantasieën jegens een bemind persoon zijn (...) in de hoop dat het (‘het transitieobject’, waarmee zowel mens, wet als knuffel wordt bedoeld, HB) onvernietigbaar zal

Arnon Grunberg

FOTO WIKIPEDIA

blijken te zijn.’ Hij beschrijft, heel eerlijk, de pogingen van zijn zootje om zijn knuffel, die soms troost biedt, te vernietigen.

Grunbergs tirades eindigen met een raad: ‘Wie weet dat de wet stelt, gij zult niet doden, en wie vervolgens ziet dat de vader er is om te doden en te worden gedood, zal misschien verstandig worden en de voortplanting afzweren (...); langzaam versterven is verstandig. Zo moet die antikraakwoning die leven heet bewoond worden: humaan uitsterven.’ Een meester van het aforisme dus, net als

zijn held Nietzsche. Nietzsche werd bovenal ‘de filosoof met de hamer’ genoemd, om die *Umwertung aller Werte*, van christelijke slavemoraal naar *Übermensch*, met filosofisch geweld tot stand te brengen.

Dit boekje over het leven probeert ook de hamer te hanteren, maar doet meermaals denken aan het kinderspeelgoed Hamertje Tik. Het gereedschap: een kurken ondergrond, houten vormpjes, metalen spijkertjes, en een echt hamertje. ‘Dit vereist een fijne motoriek en concentratie,’ zegt Intertoys, die een wel 74-delige set in de aanbieding heeft. Het lezen over de agressie van de jongste Grunberg jegens zijn knuffel doet vermoeden dat het spel eruit bestaat om zoveel mogelijk vierkante vormpjes in de driehoekige gaatjes te slaan, en de driehoekige in de ronde.

Het doet me ook denken aan de grap die ooit mijn promotor Maarten Brands (1933-2018) vertelde over Hugo Brandt Corstius (1935-2014). Duitsland-historicus Brands was getraumatiseerd door het uitbreken van de oorlog, en riep daarna als PvdA-*realo* altijd op tot stabiliteit in Europa, dat ‘incontinentie continent’. HBC vond niets leuker dan te kwetsen en de orde te verstoren. Ik zette Brands eens af bij het Sarphatipark. Daar woonde Renate Rubinstein. Op haar waren ze allebei verliefd, dus ze waren, zeg maar, op meer fronten vijanden. HBC kwam ter sprake. Brands riep uit: ‘Vader Brandt Corstius neemt zootje Hugo mee naar de speelgoedwinkel. Hugootje mag iets uitzoeken, en doet dat. De verkoper vraagt: ‘Zal ik het inpakken of wil je het hier ter plekke kapotslaan?’

Mijn liefdevolle conclusie over Grunbergs essay vol wanhoop, woede en wijsgerige spitsvondigheid is deze: Je moet ervan houden.

ment op de Haagse Markt

Nederland het bestuur van het land zou afstaan aan de eigen bewoners. Er was maar één partij die een anti-koloniaal standpunt innam, en dat was de Communistische Partij. Die partij vond dat Nederland het land bezette en meer dan dat: dat ons land op de archipel parasiteerde en rijkdom vergaarde ten koste van de lokale bewoners. Ze zagen ook dat die uitbuiting een raciale kant had, want de blanken overheersten de getinte inlanders. Dat had Anton de Kom ook in zijn land aan den lijve meegemaakt. Nederlands-Indië, maar ook Suriname en Curaçao moesten zelfstandig worden, vond de Communistische Partij Holland (later CPN), en blank en bruin moesten gezamenlijk daartoe strijd voeren. Het was dus logisch dat Anton zich bij hen aansloot (overigens zonder lid te worden, het ging hem om het gedachtegoed), maar de partij was in Nederland natuurlijk ver in de minderheid en door de overheid en in de publieke opinie werden de communisten in die jaren als niets meer of minder dan staatsgevaarlijk gezien.”

“We zitten nu in 2026 en jongere mensen weten vaak niet eens meer wat communisme was. De Sovjet-Unie is uit elkaar gevallen, in Rusland heerst nu weer een autocratisch bewind. Bovendien wordt Anton nu vooral gezien vanwege zijn aanklacht tegen de slavernij. Dit sluit aan bij de hedendaagse tendens om de kwalijke kanten, en met name het gebruik van geweld, van het nationale koloniale verleden te benadrukken. Dat Anton communist was, komt nog maar weinig ter sprake. Dat is jammer, want de communisten waren hun tijd ver vooruit. Daarom steun ik van harte dit monument.”

Behalve met Alice Boots zocht Teunissen contact met Rudi Harthoorn, auteur van *Vuile oorlog in Den Haag. Bestrijding van het communistisch verzet tijdens de Duitse bezetting* (2011). Harthoorn heeft als geen ander dat verzet in beeld gebracht. Niet alleen verzamelde hij de namen en geschiedenissen van praktisch alle

betrokkenen, maar hij boekstaafde op minutieuze wijze de vuile rol van politie, inlichtingendiensten en hoge autoriteiten.

Uit zijn toespraak bij de onthulling van het monument: “Het is vandaag een bijzondere dag. Na meer dan tachtig jaar wordt voor het eerst een gedenktekentje opgericht voor de verreweg grootste verzetsgroep van Nederland: het communistisch verzet, met omstreeks 15.000 deelnemers. Er zijn ruwweg tweeduizend van deze verzetsmensen om het leven gekomen. (...) De oorsprong van deze moordpartij lag niet bij de Duitse inval, maar bij de oprichting van de Centrale Inlichtingendienst in 1917. In opdracht van de minister van Justitie moest er een lijst van ‘internationale en communistische misdadigers’ worden aangelegd, waarmee de minister van Justitie de communisten tot misdadigers verklaarde, zonder dat ze enig misdrijf hadden gepleegd. De lijst ging later de lijst van ‘linksextremisten’ heten.”

En deze lijsten met linksextre-

misten vielen in 1940 moeiteloos in handen van de Duitse bezetters en leidden tot de arrestaties, martelingen en dood van tallozen. Een verantwoordelijkheid waarop de Nederlandse autoriteiten – en die waren na de oorlog niet wezenlijk verschillend van die van voor de oorlog – in de verstikte sfeer van de Koude Oorlog nooit zijn aangesproken.

En nu is er dus een monument, 2.40 meter breed en 2.20 hoog. Een beetje verstopt aan de zijkant van de markt, aangedrukt tegen de kale vlakte waar lijn 11 over rijdt. Anton de Kom kijkt er uit over de Heemstraat, waar hij werd gearresteerd en in lijn 11 naar het politiebureau werd meegenomen. Lijn 11 rijdt er nog steeds, Anton de Kom is opgenomen in de Nederlandse nationale canon, de CPN bestaat niet meer.

Opmerkelijk detail: bij de opening van het monument was Mark Rutte aanwezig. Uiteraard niet als hoofd van de Navo, maar als ‘vriend van de Haagse Markt’.